

ПРАВА ЛЮДИНИ І ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Медвідь Людмила Петрівна –
викладач кафедри правового
забезпечення Національного
університету оборони України
імені Івана Черняхівського

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА Й СВОБОДИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

Розкрито поняття основних соціальних прав і свобод людини та громадянина, у тому числі військовослужбовців. Розглянуто особливості реалізації зазначених прав і свобод військовослужбовцями. Визначено проблемні питання та надано пропозиції щодо їх вирішення.

Ключові слова: соціальні права та свободи; Збройні сили України; військовослужбовець; військова служба; реалізація соціальних прав і свобод.

Раскрыто понятие основных социальных прав и свобод человека и гражданина, в том числе военнослужащих. Рассмотрены особенности реализации отмеченных прав и свобод военнослужащими. Определены проблемные вопросы и представлены предложения относительно их решения.

Ключевые слова: социальные права и свободы; Вооруженные силы Украины; военнослужащий; военная служба; реализация социальных прав и свобод.

The concept of basic social rights and freedoms of man and citizen is given in the article, in a that number servicemen, their description. The features of realization of the noted rights and freedoms are examined by servicemen. Problem questions and suggestions are determined in relation to their decision.

Keywords: social rights and freedoms; Military Powers of Ukraine; serviceman; military service; realization of social rights and freedoms.

З сьогодні в складній суспільно-політичній обстановці, коли Україна фактично перебуває у стані війни, забезпечення соціальних прав і свобод військовослужбовців є дуже актуальним. Оскільки, соціальна захищеність військовослужбовців впливає на рівень морально-психологічного стану особового складу та бойову готовність Збройних Сил України. Військовослужбовці, виконуючи покладені на Збройні Сили України завдання щодо збройного захисту суверенітету, незалежності, територіальної цілісності й неподільності України, потребують постійного соціального захисту з боку держави. Незадовільний стан реалізації соціальних прав і свобод негативно впливає на престиж військової служби. Загалом, держава може очікувати і вправі вимагати від військовослужбовців ефективного виконання ними своїх обов'язків лише за умов дотримання наданих їм прав, свобод, пільг, компенсацій та гарантій їх реалізації.

Мета статті полягає в висвітленні основних соціальних прав і свобод військовослужбовців їх характеристики, дослідженні проблемних питань та визначенні шляхів оптимізації діяльності держави в сфері забезпечення та реалізації зазначених прав і свобод військовослужбовцями.

Проблематику прав та свобод людини і громадянина, в тому числі соціальних досліджують такі українські вчені-юристи: А.М. Колодій, А.Ю. Олійник, Ж.М. Пустовіт, О.М. Гончаренко, О.В. Скрипнюк і інші та військові науковці В.Й. Пашинський, В.І. Алещенко, О.В. Кривенко, П.П. Богуцький та ін.

В юридичній науковій літературі зустрічаються різноманітні визначення соціальних прав і свобод людини і громадянина. Так, Ж.М. Пустовіт визначає соціальні права і свободи як самостійний вид прав у системі прав і свобод людини і громадянина, під якими слід розуміти певні можливості людини володіти, користуватися, розпоряджатися певними соціальними благами та послугами, наданими суспільством і державою, а також набувати і захищати їх у порядку, межах, формах і в спосіб, передбачених Конституцією України та іншими законами України [1, с. 48]. А. Колодій та А. Олійник вважають, що соціальні права і свободи – це можливості людини і громадянина щодо забезпечення належних соціальних умов життя. [2, с. 195]. Багато науковців притримуються думки, що не слід соціальні права і свободи виділяти в окремий вид прав і свобод, оскільки

зазначені права залежать від багатьох умов і їх стабільність повною мірою забезпечити неможливо.

На нашу думку, соціальні права і свободи людини і громадянина, в тому числі і військовослужбовців є окремим видом прав і свобод разом з громадянськими і політичними. Необхідний перелік соціальних прав і свобод закріплений в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права [3], визначаючи певний рівень, нижче якого держава не повинна спускатися.

На національному рівні основні соціальні права і свободи закріплені в Конституції України [4]. Домінування зазначених прав і свобод у другому розділі Конституції України є закономірним з огляду на те, що Україна ідентифікується як соціальна держава.

Складність питання про соціально-економічні права полягає в тому, що їх реалізація залежить від економічних можливостей держави, яка в свою чергу, прямо залежить від політики. Йдеться про те, що усунення несправедливості, породжуваної ринком, вирівнювання соціальної нерівності, запровадження соціальних програм можливі за умови втручання держави в ринкові відносини заради соціальної справедливості.

Крім того, оскільки для здійснення громадянських прав держава повинна лише утримуватися від посягань на свободи особи, то втілення в життя соціальні права повинні бути не тільки закріплені в національному законодавстві, а й забезпечені матеріально на основі тих ресурсів, які може виділити держава для цієї мети. Саме тому, якщо основні громадянські, політичні права людини, такі як право на життя, свобода думки, свобода совісті, релігії, у всіх країнах не повинні мати суттєвих відмінностей, то рівень забезпечення соціальних прав у різних країнах може значно відрізнятись, оскільки він багато в чому зумовлений рівнем промислового і соціально-економічного розвитку тієї чи іншої держави. [5, с. 31].

До системи соціальних прав і свобод згідно Конституції України науковці традиційно відносять: право на працю (ст. 43), на страйк (ст. 44), на відпочинок (ст. 45), на житло (ст. 47), на достатній життєвий рівень (ст.48) , на соціальний захист (ст. 46), охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), на безпечне для життя і здоров'я людини довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50).

А. Колодій та А. Олійник за зазначеної сукупності соціальних прав і свобод відносять ще свободу шлюбу та рівність прав і обов'язків у шлюбі і сім'ї (ст. 51) та право рівності дітей у своїх правах (ст. 52). А право на працю, страйк та відпочинок відносять до економічних прав і свобод [2, с. 195]. Це не є дивним, оскільки соціальні та економічні права тісно пов'язані та взаємодіють між собою. А також значною мірою соціальні права і свободи є похідними від економічних прав. Оскільки від реалізації економічних прав і свобод залежить реалізація соціальних прав і свобод. Наприклад, реалізуючи право приватної власності в певних випадках можна реалізувати право на житло і навпаки, реалізація права на охорону здоров'я залежить від реалізації економічного права користування об'єктами публічної власності і т.п.

Розглянемо, більш детально систему економічних прав і свобод та чи всі соціальні права і свободи, передбачені Конституцією України, можуть реалізувати військовослужбовці. Військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини і громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахування особливостей встановлених Законом України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та іншими законами [6, ст. 1–2].

Важливим соціальним правом є право на працю. Саме це право і пов'язані з ним трудові права є вирішальним способом задоволення матеріальних, духовних і інших потреб людини. Стосовно військовослужбовців право на працю реалізується не за допомогою трудових правовідносин, що представляють собою суспільні відносини, врегульовані нормами трудового права, що виникають між працівником і роботодавцем на погоджених між ними умовах, а через військові правовідносини. І ці відносини є твердою гарантією права військовослужбовців на працю. Військовослужбовці реалізують право на працю шляхом проходження ними військової служби на основі норм військового законодавства. Норми трудового законодавства можуть застосовуватися до правовідносин, пов'язаних із проходженням військової служби лише у випадках, коли є пряма вказівка в законі.

Конституція України в ст. 43 закріпила, що кожен має право на працю, що включає можливість заробити собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату не нижчу від визначеної законом та передбачає заборону примусової праці [4]. Громадяни проходять військову службу у Збройних Силах в добровільному порядку або за призовом. В добровільному порядку вони проходять військову службу (навчання) за контрактом. За призовом громадяни проходять строкову військову службу та військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Відповідно до Конституції України військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан не вважається примусовою працею [4, ст. 43]. Законом «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» не допускається використання військовослужбовців для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою. Вони можуть залучатися до участі у ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха та в інших окремих випадках лише за рішенням Верховної Ради України [6].

Як зазначено в Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» (ст. 2) військова служба у Збройних Силах України та інших військових формуваннях є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаних із захистом Вітчизни. Час перебування громадян України на військовій службі зараховується до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби [7]. Оскільки військовослужбовці підпадають під дію Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», то на них поширюються встановлені законом обмеження конституційного права на працю, а саме: несумісність службової діяльності військовослужбовця з іншими видами діяльності та обмеження щодо роботи близьких осіб. Тобто, закон забороняє військовослужбовцям займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту, якщо інше не передбачено конституцією або законами України (ч. 1 ст. 7), а також не можуть мати у безпосередньому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути безпосередньо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм

осіб (ч. 1 ст. 9) [8]. Можливість обмеження цих прав військовослужбовців передбачено і в ст. 8 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [3].

Таким чином, військовослужбовці реалізують передбачене Конституцією України право на працю шляхом проходження військової служби.

Відповідно до ст. 8 Міжнародного пакту про економічні та соціальні права [3] та ст. 44 Конституції України [4] ті, хто працюють, мають право на страйк для захисту своїх економічних та соціальних інтересів. Тобто право колективно і публічно захищати свої економічні та соціальні права у формах, що не заборонені законодавством.

На страйках не можуть захищатися або відстоюватися політичні права, але на практиці страйки досить часто трансформуються в такі політичні форми безпосередньої демократії, як мітинги, походи і демонстрації. Зокрема у новітній історії України шахтарські страйки 90-х років ХХ століття суттєво змінили політичну палітру держави [9, с. 225]. Що стосується військовослужбовців, то організація ними страйків і участь в їх проведенні не допускається. Це передбачено в Законах України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [6, ст. 5] та «Про Збройні Сили України» [10, ст. 17]. Таке обмеження не суперечить ст. 8 Міжнародного пакту про економічні та соціальні права, яка зазначає: «ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цими правами для осіб, що входять до складу збройних сил...» [3].

Проведення страйків, участь таких заходах суперечать правовому режиму військової служби, який відрізняється від реалізації права на працю шляхом укладання трудового договору. Саме тому вказані обмеження повною мірою відповідають їхньому правовому статусу [11, с. 25].

Важливим і істотним соціальним правом є право на відпочинок. Воно проголошене ст. 24 Загальної декларації прав людини, ст. 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, ст. 45 Конституції України, а також деталізується в Кодексі законів про працю. Військовослужбовці реалізують зазначене право відповідно до Закону України «Про соціальний та правовий статус військовослужбовців та

членів їх сімей» та Статутів Збройних Сил України, де визначається час відпочинку для військовослужбовців. Так, вихідні, святкові та неробочі дні є днями відпочинку для всього особового складу, крім військовослужбовців, залучених до виконання службових обов'язків [6, ст. 10]. Статтею 10-1 «Про соціальний та правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей» та Положенням про проходження громадянами військової служби в Збройних Силах України передбачене право військовослужбовців на відпустки. Так, військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, надаються такі відпустки: 1) щорічні: основна та додаткові; 2) додаткова відпустка в зв'язку з навчанням; 3) творчі відпустки; 4) соціальні; 5) відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин без збереження грошового забезпечення. Таким чином, право на відпочинок військовослужбовці реалізують на загальних підставах, але відповідно до військового законодавства, яке встановлює та визначає порядок його реалізації. Крім того, законодавством передбачаються додаткові відпустки військовослужбовцям за виконання обов'язків військової служби, яке пов'язано з нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням і т.п.

Стаття 46 Конституції України передбачає право громадян на соціальний захист. Виходячи зі спеціального правового статусу військовослужбовців ч. 5 ст. 17 Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» встановлено, що держава, забезпечує соціальний захист громадян, які перебувають на службі в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їх сімей [6] Соціальний захист військовослужбовців відноситься до соціальної функції держави і є важливим напрямом діяльності держави. Соціальна функція держави полягає у створенні умов для реалізації прав, свобод, законних інтересів громадян, забезпечення їх соціальної безпеки та зорієнтована, насамперед, на задоволення матеріальних і соціальних потреб громадян відповідно до їхнього статусу, становища у суспільстві. Статус військовослужбовців у суспільстві визначається їхньою спеціальною професійною ознакою, сукупністю прав і обов'язків, пов'язаних з виконанням завдань щодо збройного захисту держави [11, с. 7].

Конституційні положення про соціальний захист військовослужбовців знаходять свою реалізацію в Законі «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», ряді інших законів України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, відомчих нормативно-правових актах. Проаналізувавши систему нормативних актів, що закріплюють право військовослужбовців на соціальний захист, хотілося б відмітити деякі моменти. На сьогоднішній день існує система нормативно-правових актів щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, але багато положень цих нормативних актів не знаходять своєї реалізації на практиці. Причиною цього є багато чинників та факторів.

Як зазначає, В.І. Алещенко: «Проблема забезпечення соціального захисту військовослужбовців у нинішніх умовах реформування Збройних Сил України є найбільш складною. Аналіз соціальних проблем та шляхів їх вирішення свідчить, що основними причинами існуючих негараздів є недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази, а також недостатнє фінансування Збройних Сил України, в першу чергу, недофінансування соціальних програм» [12, с. 38–44.].

Одним із невід'ємних конституційних соціальних прав громадян, в тому числі і військовослужбовців, є право на житло. Стаття 47 Конституції України проголошує: «Держава створює умови, за яких кожний громадян матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду» [4]. Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (ст. 12) передбачено, що держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення на підставах, у порядку і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом Української РСР та іншими нормативно-правовими актами. Військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби) та члени їх сімей, які проживають разом з ними, забезпечуються службовими жилими приміщеннями, що повинні відповідати вимогам житлового законодавства. Військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членам їх сімей надаються жилі приміщення для постійного проживання або за їх бажанням грошова

компенсація за належне їм для отримання жиле приміщення. У разі відсутності такого житла військова частина зобов'язана тимчасово орендувати житло для забезпечення ним військовослужбовця та його сім'ї або за бажанням військовослужбовця виплачувати грошову компенсацію за піднайом (найом) ним жилого приміщення на умовах, встановлених Кабінетом Міністрів України [6]. Але на сьогодні, в силу різних причин, ці положення закону не виконуються. Ця проблема є дуже актуальною і надзвичайно болючою для військовослужбовців Збройних Сил України інших військових формувань. За даними квартирного обліку військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби станом на 2013 рік на квартирному обліку Київського КЕУ перебувають 10 127 осіб, що потребують поліпшення житлових умов. З них: за терміном перебування більше 20-ти років – 702 особи, від 15-ти до 20-ти років – 3470 осіб, від 10-ти до 15-ти років – 2055 осіб, до 10-ти років – 3900 осіб. Причому, кількість осіб, що перебувають на квартирному обліку більше 20-ти років у порівнянні з 2009 роком (5 осіб) на сьогоднішній день (702 особи) збільшилася на 697 осіб. В той час, як протягом 2009–2013 років по гарнізоні м. Києва отримали житло 98 осіб (постійне) та 205 осіб (службове). З них: постійне житло отримали в 2009 році – 0, в 2010 році – 50, в 2011 році – 24, в 2012 році – 22, в 2013 – 2. Для вирішення житлової проблеми та реалізації зазначених положень закону органами державної влади вживаються відповідні заходи. Станом на сьогоднішній день прийнято ряд нормативно-правових актів. Але реальний механізм застосування цих підзаконних актів не визначений, а в державному бюджеті відсутні кошти для реалізації цих положень [13, с. 313–314].

Проблема забезпечення житлових прав військовослужбовців в нинішніх умовах реформування Збройних Сил України залишається найбільш складною. Для того щоб держава могла в повному обсязі забезпечити реалізацію конституційних прав військовослужбовців необхідно створити реальні і дієві механізми реалізації житлових прав та забезпечити бюджетне фінансування.

Важливим соціальним правом є право кожного на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло [4, ст. 48]. Воно оцінюється, насамперед, через одержувану ним заробітну плату [2, с. 197].

Ці положення знаходять своє відображення в статті 9 Закону України «Про соціальний та правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей», де зазначається, що держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби, стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів. Військовослужбовці одержують за рахунок держави грошове забезпечення, а також речове майно і продовольчі пайки або за бажанням військовослужбовців грошову компенсацію замість них. Грошове визначається залежно від посади, військового звання, тривалості та умов військової служби кваліфікації, наукового ступеня і вченого звання військовослужбовця [6].

Структура грошового забезпечення складається з окладів грошового утримання та додаткових видів грошового забезпечення. Порядок і розміри грошового забезпечення військовослужбовців та компенсації замість речового майна і продовольчих пайків встановлюються підзаконними нормативно-правовими актами.

Нині існуюча система грошового забезпечення базується на нормах діючого законодавства України. Разом з тим вона має ряд суттєвих недоліків і потребує свого удосконалення. Задекларовані в нормативно-правових актах стимули неспроможні в повній мірі виконувати свою функцію щодо підвищення зацікавленості військовослужбовців у якісному виконанні службових обов'язків, підвищенні бойової готовності. Слід зазначити, що грошове забезпечення військовослужбовців в Україні є одним із самих низьких в світі і не може порівнюватися із оплатою військової праці у провідних країнах світу: США, ФРН, Франції та інших [14, с. 84].

На думку В.Пашинського, в системі грошового забезпечення потрібно відійти від практики, коли право щодо встановлення розмірів додаткових виплат надається командирам (начальникам). Це може бути підґрунтям для зловживань посадових осіб у фінансовій сфері, коли військовослужбовцям не виплачуються або виплачуються не в повному обсязі додаткові види грошового забезпечення, а кошти використовуються не за призначенням. Одним із напрямів удосконалення грошового забезпечення є трансформація окремих щомісячних додаткових

видів грошового забезпечення у посадові оклади та оклади за військовим званням, тобто збільшення питомої ваги грошового утримання. Це, в свою чергу, дозволить збільшити суми надбавок та розміри одноразових винагород, які встановлюються у відсотках від посадових окладів та окладів за військовим званням [15, с. 122]. Тому, важливим завданням відповідних державних органів є прийняття відповідних заходів для усунення недоліків у грошовому забезпеченні військовослужбовців, приведення рівня грошового забезпечення у відповідність до тих затрат, які здійснює військовослужбовець при виконанні своїх службових обов'язків. Грошове забезпечення має повною мірою компенсувати всі навантаження військової служби, ризик для життя і здоров'я, гарантувати військовослужбовцям відтворення їх фізичних, моральних і психологічних затрат та забезпечувати належне утримання сімей.

Істотним соціальним правом є право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [4, ст. 49]. Охорона здоров'я військовослужбовців забезпечується створенням сприятливих санітарно-гігієнічних умов проходження військової служби, побуту та системою заходів з обмеження дії небезпечних факторів військової служби, з урахуванням її специфіки та екологічної обстановки, які здійснюються командирами (начальниками) у взаємодії з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Військовослужбовці мають право на безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я. За відсутності за місцем проходження військової служби або за місцем проживання військовослужбовців військово-медичних закладів охорони здоров'я чи відповідних відділень або спеціального медичного обладнання, а також у невідкладних випадках медична допомога надається державними або комунальними закладами охорони здоров'я за рахунок Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів (п. 1 ст. 11); військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби) та члени їх сімей мають право не більше одного разу на рік на санаторно-курортне лікування та відпочинок у санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і на туристських базах Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та

правоохоронних органів з пільговою оплатою вартості путівок у розмірах та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України (п. 3 ст. 11) [6]. Разом з цим, не всі положення зазначеного закону реалізуються, багато з них мають декларативний характер або немає дієвих механізмів їх реалізації. Це пов'язано, в першу чергу, з недостатнім фінансуванням. На сьогодні забезпечення реалізації зазначених прав, вимагає докорінного реформування системи охорони здоров'я та запровадження всебічної підтримки прогресивних моделей медичного страхування для населення та військовослужбовців в тому числі.

Ще одним соціальним правом людини і громадянина є право на безпечне життя і здоров'я довілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, передбачене ст. 50 Конституції України. Остання розуміє під таким довіллям такий стан навколишнього середовища, за якого забезпечується запобігання погіршення екологічної обстановки і виникнення небезпеки для життєдіяльності населення. Конституція України закріпила найважливіші екологічні права: право на відшкодування шкоди, заподіяної погіршенням стану довілля; право вільного доступу до інформації про стан довілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту; право на вільне її поширення та категорична заборона її засекречення [2, с. 198]. Зазначене право військовослужбовці можуть реалізувати без будь-яких особливостей, тобто на загальних підставах.

Таким чином, провівши аналіз зазначених прав і свобод можна зробити висновок, що соціальні права і свободи є окремим видом прав та свобод людини і громадянина. Їх реалізація залежить від багатьох умов, насамперед, нормативного закріплення, створення реальних механізмів їх реалізації, економічних можливостей держави та інших. Військовослужбовці мають практично всю повноту соціальних прав і свобод закріплених в Конституції України, а реалізують їх на підставі військового законодавства, що визначає певні особливості, що пов'язані зі спеціальним статусом військовослужбовців, заснованому на особливому характері їхньої діяльності. На сьогоднішній день прийнято цілу низку нормативно-правових актів різної юридичної сили, що закріплюють соціальні права і свободи військовослужбовців. Але є потреба в удосконаленні нормативно-правової бази в цій

сфері. Оскільки, для того, щоб забезпечити в повному обсязі реалізацію конституційних соціальних прав і свобод, необхідні нормативні акти, які б відповідали реальному стану суспільних відносин та економічним можливостям держави, повинні бути створені дієві механізми реалізації зазначених прав і свобод та відповідне бюджетне фінансування. Реальне забезпечення соціальних прав і свобод військовослужбовців підніме престиж військової служби, морально-психологічний стан особового складу, боєготовність та боєздатність Збройних Сил України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пустовіт Ж. М. Актуальні проблеми прав і свобод людини і громадянина в Україні : [навч. посіб.] / Ж. М. Пустовіт. – К. : КНТ, 2009. – 232 с.
2. Колодій А. М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : [підруч.] / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Правова єдність, 2008. – 350 с.
3. Довідник з міжнародно-правових актів щодо засад демократії і прав людини. – К., 2001. – 344 с.
4. Конституція України. Закон України «Про внесення змін до Конституції України». – К. : Велес, 2005. – 48 с.
5. Гончаренко О. М. Права людини в Україні : [навч. посіб.] / О. М. Гончаренко. – К. : Знання, 2008. – 207 с.
6. Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 груд. 1991 р. № 2011-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – С. 190.
7. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – С. 385.
8. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квіт. 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – С. 404.
9. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України / О. В. Скрипнюк. – Х. : Право, 2009. – 468 с.
10. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1934-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 48. – С. 410.

11. Богуцький П. П. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»: [наук.-практ. комент.] / Богуцький П. П., Кривенко О. В., Кривенко А. О. – Львів : АСВ, 2014. – 214 с.

12. Алещенко В. І. Соціальна політика в Збройних Силах України: проблеми та шляхи їх розв'язання / В. І. Алещенко // Наука і оборона. – 2005. – № 2. – С. 38–44.

13. Медвідь Л. П. Конституційне право військовослужбовців на житло / Л. П. Медвідь // Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2013 р.). – К. : ВІ КНУ, 2013. – С. 313–314.

14. Глушкова Т. Д. Збройні Сили України: проблеми морально-психологічного стану офіцерів (за матеріалами соціологічних досліджень) / Т. Д. Глушкова // Гуманітарний вісник Збройних сил України. – 2005. – № 1. – С. 84.

15. Пашинський В. Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Пашинський Володимир Йосипович. – К., 2007. – 205 с.